

HÁBORÚS IDŐK

JÖNNEK A MAGYAROK

MISKELA valahogy megtudta, hogy mikor érkezik Kabolba a magyar hadsereg. Azonnal hozzálátott a szervezkedéshez, mégpedig úgy, hogy rábeszélte a helybelieket, menjenek ki a főutcára, üdvözljék a katonákat. Ezt azért tartotta jónak, mert hallott olyan híreket, hogy egyes helységekből voltak összetűzések és áldozatok is estek, rá is támadtak a magyar katonákra. Nem akarta, hogy ez Kabolban megtörténjen. Házról házra járt, és beszélt rá az embereket a magyarok fogadására. Sokan hallgattak rá, mivel ismerték, és hittek neki. A honvédség egy egysége bevonult a faluba, az emberek kimentek az utcára, és minden békésen zajlott le. Ugyanaznap este a katonaság ünnepséget szervezett, ami táncjal végződött a fiatalság számára.

Ez az esemény bizonyítékként szolgált 1942 januárjában, arról tanúskodott, hogy a kaboli szerbek az első naptól kezdve lojálisak voltak a magyar hatalomhoz, és a tervezett razzia végrehajtása felesleges.

A magyar hatalom visszatérésének a kaboli magyarok, de az egész Bácska és Baranya magyarjai is örültek, noha nem volt teljesen felhőtlen a lelkesedés. A 20 évnél idősebbek a Magyar Királyságban születtek. Utána következett a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd ismét a Magyar Királyság. A lakosság számára ez a visszatérés természetes volt, végtére is évszázadokon át ez a magyar állam területe volt. A Jugoszláv Királyság megtorló politikát folytatott az itt rekedt magyarokkal szemben, következésképp

Horváth Mihály két ismeretlen honvéd között

MHB
 ÖGYPÉNZTISZTISZGALAT
 KÖZSÉGI SZERZŐ
 T. 128-096

Ujvidék,
 Budapest, 1942. Április hó. 14.
 VIII. 0206-01. 4.

Balázs József vezetőbíró.

Tekintetes

Horváth Mihály Úrnak,
 községi bíró

Felsőkabol.

Ertesülvén azon örvendetes eseményről mely szerint községi bírói tiszttség betöltését Önre ruházták, nem mulasztatom el, hogy úgy magam mint az általam képviselt Intézet igazgatónja és a vezetésem alatt álló vezetők, viselői minden egyes tisztviselője és munkatáram nevében lejjebb kivánom ajánlatot tenni.

Kegyelemmel kérem, hogy Ön mint akit nekem mint jó magyar embert sikerült megismerem minden vonatkozásban meg fog felelni ennek az üdítő tisztviselési munkájának eredménye meg is fog majd láttsani.

Köszönettel minden jót kívánok és vágyok jókívánataimat megismertetve Úrnak.

tisztelettel

Horváth Mihály községi bírói kinevezése

lett Felsőkabol bírójá, Molnár Andor pedig Alsókabolé. A különféle helyi tisztségekre helybeli magyarokat választottak, voltak köztük budiszavaiak (tiszakálmánfalviak) is, de Magyarország más részeiből is érkeztek új előljárók.

Amikor Miskela előkészítette a terepet a magyarok fogadására, összeütközésbe került egy Sebach nevű helybeli némettel, aki a német hadsereg érkezését várta. Ekörül összeszó-lalkoztak és összeverekedtek. Mégis a magyar hadsereg érkezett meg, és Sebach teljesen feleslegesen kapott verést.

Miskelát a katonai igazgatás kezdetben Felsőkabol albírójának nevezte ki, a bíró a szerb nemzetiségű Pavlov Mladen lett, majd őt Galic Mihály követte. A hatalom habozott Miskela kinevezése tekintetében, mert túl fiatalnak találták, másrészt viszont szükségük volt rá, mert népszerű volt a faluban. Ezek a kinevezések csak jogilag voltak érvényben. Ténylegesen Miskela volt első naptól kezdve a bíró. Néhány hónap elmúltával végül mégis kinevezték bírónak, és az maradt a háború végéig. Habár nagyon fiatalon választották meg, a hatalom hitt neki, és remélte, hogy általa és más hasonló emberek segítségével megnyeri a szerb nemzetiségűek bizalmát.

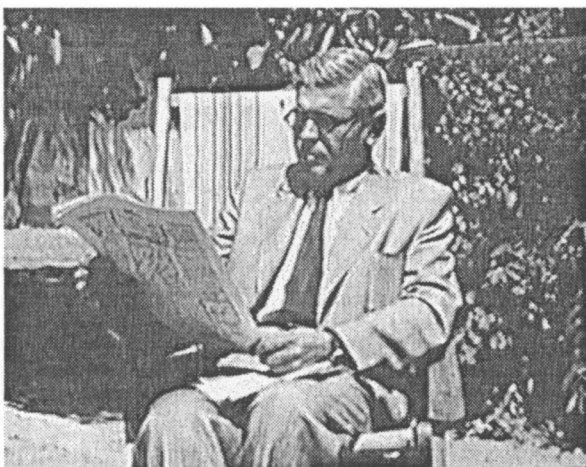
A magyar hadsereg túlzásba esett az erőszak alkalmazásával, és ez, valamint az inter-nalási törvény, továbbá a szerb nacionalisták és kommunisták letartóztatása az eddiginél

számtalan igazságtalanság érte őket. A Jugoszláv Királyság bő húsz éve alatt a bácskai magyarok nem tapasztal-ták meg az érzést, hogy ők az új állam teljes jogú polgárai. De nem jegyezték fel egyetlen olyan esetet sem, hogy valaki személyes bosszút állt volna, vagy valami más baj történt volna a kabolai magyarok körében. Mégsem volt minden könnyű és egyszerű. Ma-gyarország ugyanis törvényt ho-zott, hogy a visszacsatolt területen mindazok, akik ellenük harcoltak az első világháborúban, valamint a telep-esek, kötelesek elhagyni a Magyar Királyság területét. Azonnal ki-nevezték a helyi hatalmat is. Miskela

is nagyobb elégedetlenséget keltett a szerbség körében. A magyar kormány arra törekedett, hogy enyhítse a rossz politika következményeit. Olyan embereket neveztek ki a civil hatalom fenntartására, akiket a szerbek könnyebben elfogadtak.

Molnár Andor - a másik falu bírója - sikeres és határozott tartású személy volt. Végtelenül tisztelte mindenki, aki csak ismerte, és mivel mindenki ismerte, ő szinte erre a tisztségre született.

Később kiderült, hogy a bíró kiválasztása mindkét Kabol esetében nagyon szerencsés volt, de nem úgy Andor és Miskela szempontjából.

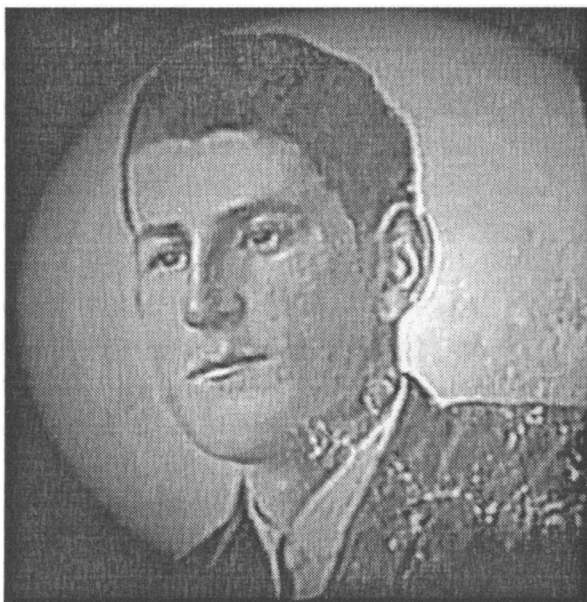

Molnár Andor

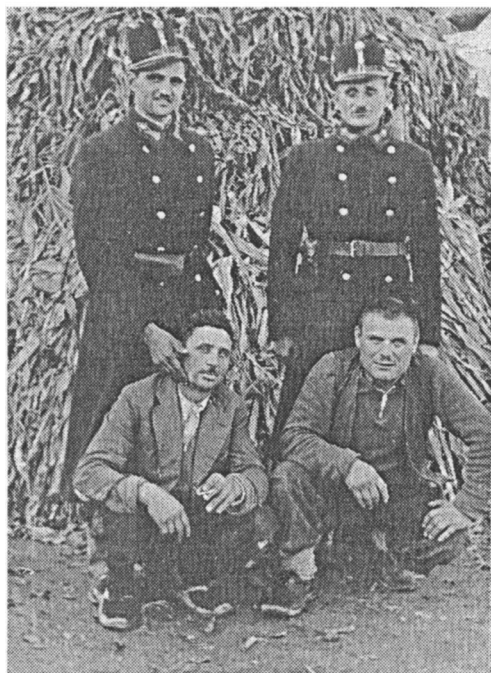
MESÉK A HÁBORÚS IDŐKBŐL

Végzetes szerelem

A magyar hadsereg bevonulása és az azt követő táncmulatság következményeként született meg egy szerelem első látásra. A Kovačev családból származó lány beleszeretett egy magyar katonába. A szerelem kölcsönös volt. Miután ezt megtudta a lány bátyja, Milan nagyon megharagudott, megverte a húgát, és a legszigorúbban megtiltotta neki, hogy találkozzon a szerelmével. A megalázott lány feljelentette a testvérét. Azt állította, hogy bátyja a betiltott kommunista pártsejt élén áll, még

Milan Kovačev

néhány társával találkozgat, mert azt tervezik, hogy átmennek Szerémségbe, és csatlakoznak a partizánokhoz. A fiatalembereket azonnal letartóztatták és bezárták. A börtönből az északi frontra vitték őket, és attól kezdve nyomuk veszik.

Ezt Horváth Rózsának maga a szóban forgó lány mesélte el. Ő Rózsának az első napon bevallotta a nagy szerelmet. Valószínűleg azért, mert Rózsával egykorúak voltak, és mert az magyar volt, tehát számíthatott a diszkréciójára és a megértésére. Rózsa sokáig titokban tartotta a dolgot. A testvér beárulása elég súlyos dolog volt ahhoz, hogy mesék kerekedjenek belőle. Gajdos Istvánt okolták a legények elhurcolásáért, és ezért őt 1944-ben kivégezték.

A képen alsókaboli rendőrök láthatók.

Állnak: Pápista József - Tiszakálmánfalván halt meg a háború végén, Antonović András - idős korában halt meg Tiszakálmánfalván. Guggolnak: Plavšić alsókaboli szerb és Szegedi Ferenc, becenevén Mata. Őt kínozták, majd megölték Badasnál, Dunagárdony alatt.

Milan Lala Novoselac

Lala Novoselac volt a háború első kaboli áldozata, még 1941 novemberében. Meggyőződésből volt kommunista, ellenállást tanúsított, amikor letartóztatták, és megölték. Figyelmeztették, hogy tervezik a letartóztatását, de nem akarta elhagyni a falut.

Samočeta

Kaboltól Újvidék felé a töltésen az ötödik kilométernél van egy szivattyú, amely a töltés és a rét közötti föld öntözésére és ármentesítésére is szolgál. Van ott egy épület is, amit a gátörök használtak.

A szivattyúállomás főnöke a kaboli Mladen Radeka volt. Három váltásban folyt a munka megszakítás nélkül, ezért itt több embert foglalkoztattak. Egyikük volt Samočeta, egy idősebb, 60 év körüli férfi. A gátörök főnöke Vida István volt. Ott is lakott a fiával, ifjabb Istvánnal együtt, aki szintén gátör volt. Megemlítem, hogy Horváth Péter is örként dolgozott ott, aki Radekával való ismeretségének köszönhetően, hogy 1944 októberében megmenekült. Erről a továbbiakban még szó lesz. Más gátörök is voltak itt, mivel mind-egyikük egy-egy tölteőszakasszal volt megbízva. Ez a csoport körülbelül ilyen összetételben dolgozott a Jugoszláv Királyság idején is. Itt volt a Karlócára járó hajó és komp kikötője is. A komp a háború előtt, a háború alatt és utána is járt. Itt tartózkodott a karlócai

Kiránduláson a Duna jobb partján, az NDH-ban (Független Horvát Állam). Balról: Urban Rek, két ismeretlen, Horváth Mihály és egy Penić nevű cipész

– Szerémség akkor Horvátországhoz tartozott - Konrad Franc is, aki bérbe vette a halászerületet. Ő különösebb procedúra nélkül lépte át a határt minden alkalommal, amikor arra szüksége volt. Elegendő volt jelentkezni a Cica nevű őrmesternél, aki a bácskai oldalon tartott őrzőjáratot. Tudnivaló, hogy Karlócára ugyanolyan egyszerűen át lehetett menni, mint békeidőben. Van ugyanis egy fényképem, amely Karlócán készült. Miskela van rajta Penić mesterrel, valamint Urban Rek kaboli kereskedővel és még egy odaválósival. Csupán szórakozásból mentek át. A határ tehát itt szinte csak névleges volt. A társaság itt összetartó volt, legalábbis ilyennek tűnt. Azután egy napon megjöttek a csendőrök, és elvitték Samočetát Kabol felé. A zsilip (Slajz) közelében lelőtték, mert állítólag menekülni próbált. Sohasem derült ki, hogy ki hívta oda a csendőröket és miért. Mindannyian jól ismerték egymást és jó viszonyban voltak, csak Konrad és Cica volt közöttük új. Főleg Konradra gyanakodtak. Később, amikor létrejött a titói Jugoszlávia, az idősebb Vida Istvánt tartóztatták le Újvidéken emiatt. A Katonai Bíróság elítélte és kivégeztette. Így lett ő a Samočeta-eset egyetlen olyan áldozata, akit hivatalos szerv ítél el. Az ellene szóló vád kevésbé valószínű, szinte teljesen alaptalan.

*Horváth Mihály a kaboli piacon
(balról, kalapban)*

Steva Marković

Stevan Marković egy szerb önkéntes volt az első világháborúból. A második világháború kezdetén a Jugoszláv Királyság katonája volt, a német katonaság ejtette foglyul. Családját az akkor érvényben lévő szabályok szerint a családfeje távolléte miatt nem internálták, és az továbbra is a faluban maradt. A németek Jugoszlávia megszállása után hazaengedték azokat a hadifoglyokat, akik területileg ismét Magyarországhoz tartoztak. Marković, annak ellenére, hogy tudomása volt az internálás veszélyéről, úgy döntött, hogy hazamegy, és megnézi a családját. Titokban érkezett a faluba, és először Petar Pera Repić házába tért be. Pera Repić később elment a partizánokhoz, és a magyar hadsereg távozása után főhadnagyként jött vissza. Azt tanácsolta

Stevan Markovićnak, hogy ne menjen haza, mert délelőtt volt, és még valaki meglátja. Ez nem hallgatott rá, és elindult a háza felé. A felsőkaboli községháza előtt vitt el az útja. Láta, hogy Miskela az ablakban könyökölve bámszkozik kifelé. Ő is észrevette az éppen elhaladó Markovićot, az pedig, amikor megpillantotta Miskelát, elkezdett szaladni a közeli kertek felé. Miskela az ijedt ember után szólt, hogy „Stevo bácsi, jöjjön közelebb”, és miután Marković visszajött, Miskela az ablakból faggatta, hol van, hogy van, az pedig mindent elmesélt. A végén megkérdezte: „Miskela, mit csináljak?” Erre a kérdeztől röviden azt válaszolta, hogy menjen nyugodtan haza, senki sem fogja bántani. Így is történt, békésen bevárta a háború végét a saját házában. Mindezt fia, Giga Marković mondta el diktafonba 2009 őszén a szerzőnek.

Ezzel a cselekedetével Miskela megszegte az akkor érvényben lévő törvényt, amelynek betartására és végrehajtására megválasztásakor ünnepélyes esküt tett, s kitette magát annak a veszélynek, hogy leváltják és felelősségre vonják. Steva Marković Miskela számára csak egy volt a falubeliek közül. Igaz, hogy becsületesnek számított, de közöttük nem volt semmi, ami lekötözhette volna őket egymás iránt.

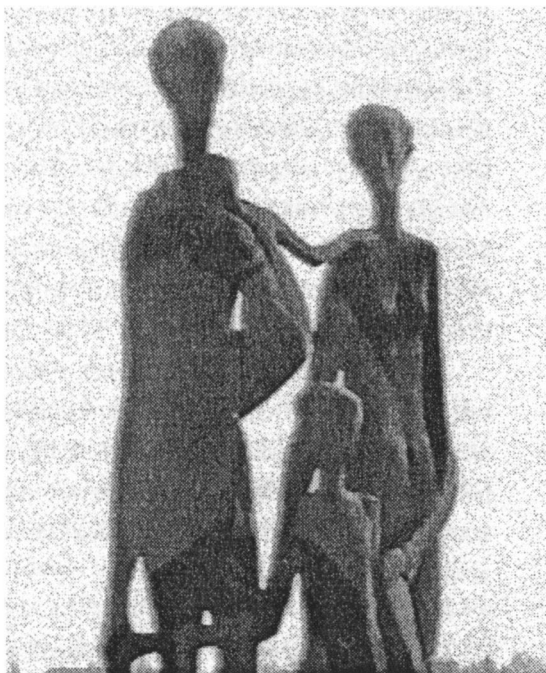
A RAZZIA

Hogyan mentették meg alsó- és felsőkabolt

A razziára, azaz a tisztogatási és megfélemlítési akció kezdetére 1942. január 4-én adtak parancsot. El kell mondani azt is, hogy ezt Szombathelyi Ferenc tábornok vezérkari főnöksége idején tették, és Feketehalmy-Czeydner Ferenc, a Szegedi Hadtest parancsnoka hajtotta végre. Január 4-én közös parancsnoklás alá helyeztek 2000 honvédot, az összes itt rendelkezésre álló rendőri és csendőri alakulattal együtt. Még ezen a napon szétosztották őket a Sajkás-vidéki falvakban is. Így kezdődött.

Mindkét falunak Dunafalvi Lajos volt a csendőrparancsnoka. Az alsókaboli községháza épületében volt a székhelye. A csendőrséget két külön csoport képezte. Az alsókaboli csoportnak a parancsnoka maga Dunafalvi volt, a felsőkabolit pedig helyettese révén irányította. Ez a személy falubeli csendőr, Fodor István volt. A polgári hatalom élén a bíró állt. Mint jeleztem, Felsőkabolt bírója Horváth Mihály Miskela volt, az alsókaboli azonos tisztet pedig Molnár Andor köztisztviselőként álló kaboli magyar ember töltötte be.

Dunafalvi Lajos csendőrfőnök olyan parancsot kapott, hogy mindent készítsen elő a csendőrkülönítmény fogadására. Ezek azért jöttek, hogy rendet tegyenek és megtisztítsák a falut mindazoktól, akik bármilyen formában is veszélyeztetnék a közrendet és a rendszert. Arról is értesítették, hogy a teljes rendőri és csendőri egységet az érkező csapat parancsnokának a rendelkezésére kell bocsátania. Szintén meghagyták neki, hogy szervezze meg a csendőrcsapat parancsnokának és a két falubírónak a találkozóját. Az összejövetel célja az akcióterv kidolgozása volt. A gyűlést az alsókaboli községháza épületébe hívták össze. Eljöttek rá a csendőrkülönítmény parancsnoka és alárendelt tisztjei. Kabolt Dunafalvi, Reményfy Ferenc százados, határőr parancsnok

Az 1942-es razzia emlékműve Újvidéken

Molnár Andor és Horváth Mihály képviselték. A tanácskozás szigorú katonai rendben és a legnagyobb titokban zajlott. A legmagasabb rangú tiszt vezette. Miután ismertette a jelenlévőkkel a biztonsági helyzetet a Sajkás-vidék területén, közölte jövetelük célját is, miszerint a falut alaposan átkutatják, és ezután likvidálnak mintegy 200 helybelit arról a listáról, amit ő magával hozott. Hozzátette, utasítást kapott, hogy e névsort mutassa meg a hatalom képviselőinek. Ezt a két bíró kézhez is kapta. Felhívták őket, hogy nyilatkozzanak róla, és esetleg javasolják bővítését vagy módosítását saját belátásuk szerint. Ez volt a napirend első pontja. A második az akció végrehajtásának kidolgozása lett volna.

A bírók először megnézték a listát. Elsápadtak a névsor láttán: ismerősök, barátok, szomszédok neve szerepelt rajta. Szinte hallani lehetett a csendet. Feszült helyzet alakult ki. Mit tegyenek? Támogassák az ügyet, vagy kockáztassák saját életüket. Háborús körülmények között, és miután sok csendőrt orvul lelőttek akkoriban, a listán szereplő emberek védelme fölöttébb kockázatos lett volna. Pattanásig feszült a helyzet, amikor megszólalt az elnöklő tiszt:

Nos, uraim?

A csend tovább tartott. Végül megszólalt a legfiatalabb közülük, Felsőkabol bírója, Miskela:

„Én ezen a listán nem látok egyetlen olyan embert sem, akit ki kellene végezni. Annyit tudok róluk, hogy becsületes és törvénytisztelő emberek.”

Később elmondta a feleségének, hogy majd elájult, amíg ezeket a szavakat kimondta. Az elnöklő ezután Andorhoz fordult, hogy ő mit gondol. Andor csendesen, de határozottan ezt mondta:

„Én is így vélem.”

Ekkor Dunafalvit kérte fel, hogy az eljárással összhangban számoljon be a biztonsági helyzetről a faluban.

Ő röviden közölte:

„Értesüléseim szerint a faluban nincs partizán, sem csetnik.”

A hangulat azonnal oldottabb lett, mintha mindannyian megkönnyebbültek volna. A további beszélgetés lazábban folyt. A kaboli elöljárók megindokolták álláspontjukat. Fontos érvként hozták fel a magyar katonák 1941-es fogadását is. Az elnöklő katonatiszt ismét hivatalos hangon, szigorú katonai modorban Dunafalvihoz fordult, és meghagyta neki, hogy mindazt, amit elmondott, írja le jelentésként. Andornak és Miskelának pedig megparancsolta: írásban tegyenek nyilatkozatot, amelyben életükkel

és vagyonukkal kezeskednek azért, hogy a faluban nincs sem partizán, sem csetnik. Miután ezt az írást a tiszt átvette, kijelentette, hogy nem lesz razzia. Meghagyta a falu képviselőinek, hogy fogalmazzanak meg egy hasonló nyilatkozatot, s azt a kaboli magyarok közül minél többen írják alá, és ezt másnap délután adják át neki. Ezt természetesen elfogadták. Másnap Miskela házában adták át neki. Utána szinte vidám volt a hangulat. A katonatiszt bejelentette, hogy éhes, és szívesen vacsorázna. Az ételt már megrendelték Vajver kocsmájában. Elindultak hát oda, Miskela pedig elszaladt a faluba, hogy még egy sült malacot is szerezzen. Azt egy fő utcai gazda ajándékozta. A nevét már elfelejtettem, mert csak egyszer hallottam, később meg már nem emlegették.

A vacsora jó hangulatban telt, és eltartott késő estig. Egész idő alatt folytatták a csendőrtisztek puhítását, mert Andor, Miskela és Dunafalvi attól rettegetek, nehogy azok meggondolják magukat, ezért mindent megtettek, hogy kedvezzenek nekik. Így született meg az az ígélet is, hogy a falu nevében pénzbeli ajándékot adnak nekik.

Ezen az éjszakán az említettek közül senki sem aludt otthon.

Másnap kora reggel Miskela arra kérte a feleségét, hogy főzzön egy jó ebédet körülbelül hat személy részére. Dél tájban csakugyan hazaérkezett négy-öt tiszt kíséretében. Miután beléptek a nyitott kapun, megállt, és ezt mondta:

„Ez az én házam és az én családom. Életemmel és a családom életével szavatolom, hogy a faluban nincs sem partizán sem csetnik.”

Bementek a házba és asztalhoz ültek. Miskela föl pattant a kerékpárjára, és a falu felé vette az irányt. A tél kimondottan hideg volt. Sietett, hogy elvégezze vállalt feladatát. Minél több aláírást kellett begyűjtenie, és pedig magyar nemzetiségű lakosoktól. Ezenkívül az ígért pénzt is gyűjtötte, ami a falu ajándéka kellett hogy legyen. Amikor visszaért, átadott egy borítékot a legmagasabb rangú tisztnek, s az azonnal a zsebébe csúsztatta. Átnyújtotta neki az aláírásokat is a nyilatkozattal együtt. Elolvasta fennhangon, és hozzátette:

„Következnek az aláírások.”

Ez egyfajta ünnepélyes nyilatkozat volt, amelyben az aláírók életükkel garantálták, hogy a faluban nincs egyetlen partizán sem stb. Ezután a tisztek elmentek, és rövidesen a falut is elhagyták.

Így fejeződött be a razzia Felső- és Alsókabolban.

Az újvidéki rakparton emlékművet állítottak a razzia áldozatainak. Számtalan bronzlapba vésték be az áldozatok nevét. Itt áll az ismert újvidéki szobrász, Soldatović

műve is. A szoborcsoport A Család néven ismert. Minden évben megemlékezést szerveznek ennél a szobornál a razzia évfordulóján. 2007-ben vagy 2008-ban a zsidó közösség nevében az akkori rabbi a vallási rituálé után beszédet is mondott, amelyben kiemelte, hogy az újvidéki razziában megöltek csaknem 1000 zsidót, mintegy 300 szerbet, valamint – ahogy fogalmazott – „15 szintizta magyart” stb. Nem óhajtom számlálni az áldozatokat. Emlékezetből hoztam fel őket. Arra a kérdésre keresem a választ, kik lehettek és hogyan kerültek ide a szintizta magyarok. Talán ők voltak azok, akik barátait, szomszédait vagy rokonaikat védelmezve szembeszálltak a gyilkolókkal?

Azt szeretném bizonyítani, mennyire veszélyes volt szembeszállni a razzia végrehajtoival. Ez könnyen a fejébe kerülhetett az embernek.

Hogyan történnthetett meg mindez,
ez a szinte mesés tömeges mentés?

A törzskari tiszteknek mindig is az volt a feladatuk, hogy kidolgozzák a terveket, amelyek szerint a hadsereg cselekszik szükség esetén. A terveket feltételezett forgatókönyvek alapján készítették. A Déli Hadsereg parancsnokságában is volt egy olyan terv, amely meghatározta, hogyan cselekedjen a katonaság a Magyar Királyság elleni tömeges lázadás esetén. Ezt aktivizálta Feketehalmy-Czeydner tábornok azon a napon, amikor lesből tüzet nyitottak a csendőrökre. A sajkási partizán osztag lőtt rájuk a Tisza-parti töltésen, Zsabylya közelében. Ez alkalommal 11 csendőrt megöltek. Ezek után erősítés érkezett, és szétverték a sajkási osztagot, amelynek túlélői a szomszédos falvakba menekültek, és bázisokban bújtak el. Csak egy nappal korábban Szenttamásnál, szintén lesből, megöltek hét csendőrt. Feketehalmy-Czeydner tábornok számára ez tömeges ellenállást jelentett. Megparancsolta, hogy lépjen életbe a tömeges lázadás esetére készült terv, jóllehet távol álltak még az ilyen helyzettől. A tervhez a tábornok különböző utasításokat is mellékel, amelyek közül az egyik az volt, hogy a parancsvégrehajtók okvetlenül kérjék ki a civil hatalom és a civil lakosság véleményét az akció jogosultságáról. Feketehalmy-Czeydner ezzel csupán még egy érvet szeretett volna kapni a parancs indokoltságára. Valószínűleg maga is tisztában volt vele, hogy a kiadott parancs eltúlzott. A parancshoz és utasításokhoz a titkoszolgálat mellékelte azoknak a személyeknek a névsorát, akiket likvidálni kell. El kell mondani, hogy minden nagyon gyorsan történt, az előkészületeket gyakorlatilag még

aznap megtették, és azonnal megkezdődött a végrehajtás. Habár ezt mindenki tudja, mégis megemlítem: elképzelhetetlen, hogy bármely hadseregben a végrehajtó tisztek fontolgassák a kiadott parancs célszerűségét, sőt még kevésbé elképzelhető, hogy ellenezzék. Eltérő véleményüket megtartották maguknak. A katonai szolgálat szent elve: A parancsot végre kell hajtani! A szerb és a jugoszláv hadseregben is így volt ez: Naređenje – izvršenje (utasítás – végrehajtás).

Ha figyelembe vesszük az említett körülményeket, fölmerül a kérdés, hogy volt-e lehetőség a razzia megállítására? Első pillanatra úgy tűnik, nem. És ez mégis megtörtént Felső- és Alsókabokban. Elemezve az általam ismert tényeket, arra a következtetésre jutottam, hogy ez csupán két úton volt lehetséges.

Az első módot spontánnak nevezném. Mit értek ez alatt? Azt hiszem, Miskela és Andor kijelentése – miszerint nem kell hozzálátni a parancs végrehajtáshoz, mert a listán nincsenek olyan személyek, akik a magyar állam vagy a magyar nép ellenségei lennének – spontán volt. Személyes meggyőződésem, hogy a világon semmi sem történik véletlenül, ezért gondolom, hogy fellépésük mögött egy terv állt, amely mindhármuk számára kockázatos volt.

Hogyan is történt ez?

Miután Dunafalvi megkapta a parancsot, felfogta, hogy Kabokban szörnyű dolgok várhatók. Számára ez biztosan világos volt, hiszen ő maga is tagja volt a fegyveres erőknél, és tudta, hogyan működnek a dolgok. Nagyon kevés idő állt a rendelkezésére, mindössze néhány óra. A legnagyobb titokban találkozott a két bíróval. Szerették volna Kabokban elkerülni a razziát. A fő kérdés: hogyan teremteni olyan helyzetet, amelyben egyáltalán fölvethető a razzia célszerűségének kérdése, amikor csak a parancs végrehajtására van lehetőség. Észrevették azt a kis egérutat az utasításban, hogy ki kell kérni a polgári hatóság véleményét. Az utasítás megengedte, hogy a civil hatóság képviselői kibővítsék vagy esetleg módosítsák a kivégzésre ítélt emberek névsorát. Ez volt az egyedüli útja a parancsvégrehajtás elkerülésének. Dunafalvi tapasztalt csendőr és bölcs ember volt, talált kiutat. Megbeszélték a tervet, és megtörtént a szereposztás. A forgatókönyv egyszerű volt:

Miskela, aki a legfiatalabb közöttük, kijelenti, hogy a listán nincs senki, akit ellenségként ki kellene végezni. Andor ezt a maga komoly és méltóságteljes módján támogatja, s ez szinte rákényszeríti a razzia parancsnokát, hogy felülvizsgálja a helyzetet, és döntsön a továbbiakról. A razzia utasítása szerint a parancsnoknak ki kellett kérnie Dunafalvi Lajos véleményét is. Dunafalvi ekkor felléphetett helyi csendőrpáncsnokként,

aki felelős a falu biztonságáért és a rendért. A terv nagyon merész volt, de eredménnyel járt. A dolgok rosszra is fordulhattak volna. Ezért kérték fel Miskelát, hogy elsőként ő mondjon véleményt, s ha rossz hatást váltana ki, Dunafalvi és Andor megvédehetnék őt, mondván, hogy még túl fiatal és tapasztalatlan. Miskela ekkor alig volt harmincéves.

Felmerülő kérdések:
Hogyan történhetett meg ez?

Az történt, hogy mindkét falu vezetői emberségesek voltak, és nem vehették a lelkükre, hogy ne próbálják meg megakadályozni ártatlan emberek lemészárlását, akik mindemellett még barátaik, szomszédaik, ismerőseik voltak. Az történt, hogy egyetértett velük a csendőrfőnök is. Mindhárman megbíztak egymásban, és egyazon véleményen voltak. Akár egyikük is megfordíthatta volna a helyzetet, és ezzel a másik kettőt is nagy veszélybe sodorta volna. De összetartottak, és sikerült nekik, 200 emberéletet mentettek meg. Szerencsés körülmény volt, hogy a razziát végrehajtó parancsnok is minden bizonnyal ellene volt az öldöklésnek, szinte mintha reménykedett volna, hogy el lehet kerülni.

Honnan tudom mindezt?

Már említettem, hogy Felsőkabol bírója az édesapám volt. Az előző történetet számtalanszor hallottam anyámtól, Horváthné Szekeres Rózától. Ez a történet az én rögeszmémé vált, ez alakította egyéniségemet, ebből merítettem erőt, hogy kiálljam mindazokat a megpróbáltatásokat, amelyeken keresztülmentem. Sokat számított, hogy olyan ember utóda vagyok, amilyen Miskela volt. A történet java részét anyám személyesen az apámtól hallotta, egyes helyzeteket ő maga is átélte, úgyhogy ez személyes vallomásnak tekinthető. Egyes emberek elszántsága, amikor édesapámat életveszélyből kellett kimenteni, arra utal, hogy apám mindezt nekik is elmesélte. Anyámtól hallottam, apám gyakran emlegette, hogy soha sem ijedt meg annyira, mint amikor kijelentette, hogy ő úgy gondolja, senkit sem kell likvidálni. Pedig utána is számtalan borzasztóbbnál borzasztóbb helyzetet kellett átélnie, mindaddig, amíg – eddig tisztázatlan körülmények között – a titói Jugoszlávia legmagasabb hatalmának parancsára tisztogatók során meg nem ölték.

Életemben el nem mulasztottam volna egyetlen olyan sor elolvasását sem, amely az 1942 januárjában lerajzott razziával és egyáltalán azokkal az időkkel kapcsolatos.

A razziáról való megemlékezés idején minden évben írtak és beszéltek erről az eseményről. Az évfordulók egymást követték az elmúlt 66 év során. Ahogy múlt felettem az idő és tapasztaltabb lettem, kezdtem észrevenni, hogy a napi politikától függően vannak különbségek a kimondottak és leírtak hangvételében és tartalmában. A tények nem változtak, tehát a razzia megtörtént, és ez borzasztó háborús bűn. Itt nincs helye kételynek, találgatásnak. Az áldozatok száma eltérő ugyan a különböző források szerint, de ez engem nem érdekel. Sok áldozat volt, és ez olyan dolog, amit a legerélyesebben el kell ítélni. Az én figyelmemet az kötötte le, ami a sorok között olvasható, és azután sorba rakva elemezhető. Így tudhattam meg, hogy hogyan kezdődött a razzia, ki adta ki a parancsot, és milyen céllal tette ezt. Így jutott a tudomásomra az is, hogy ki tervezte el a második razziát, és mi volt vele a célja. A második razziáról is több forrás létezik. Elsősorban voltak írások a titói Jugoszlávia létrehozásáról, és arról, hogy hogyan hajtották végre az AVNOJ⁸ határozatait. Természetesen voltak bíráló jellegű írások is, amelyek Jugoszlávia szétesése után születtek. A figyelmes olvasó mindebből különböző következtetéseket vonhat le, attól függően, hogy mi érdeklí. Én egész életemben ezzel foglalkoztam. Nekem ezzel foglalkoznom kellett, mert a „miért” kérdés sohasem hagyott nyugton. Nagyon ritkán futottam rá olyan írásra, amely azokkal az áldozatokkal foglalkozott, akik parancsra és partizán kéz által estek el. Nem voltak, nem hallhattam ártatlan áldozatokról, mintha kivétel nélkül mindannyian háborús bűnösök lettek volna. Így kellett mondani, legalábbis eddig.

A „miért” kérdésre keresve a választ javarészt családtagjaim vallomására hagyatkoztam. Leginkább az édesanyáméra. Az ő vallomása abból áll, amit közvetlenül apámtól hallott. Megemlítem anyai nagyapámat is, akiben apámnak nagy bizalma volt. Édesanyám ezt azzal magyarázta, hogy Szekeres nagyapám és veje, Miskela, azonos politikai nézeteket vallottak. Azonos politikai párthoz tartoztak. Szekeres volt a párt kaboli megbízottja. Sajnos édesanyám és nagynéném, akiket erről kérdeztem, nem tudták megmondani a párt nevét. Csak annyit tudtak, hogy a mérsékelt jobboldali párt déli részének elnöke egy bizonyos Iványi volt. Neki hordta a nagyapám Újvidékre a jelentéseket a párt ágának munkájáról. Azt is állították, hogy a párt mértéktartó és demokratikus volt. Hozzátehetem még, hogy mindketten Kossuth Lajost tekintették eszményképüknek.

Hol lehetne mindezt ellenőrizni?

A Magyar Királyi Honvédség Déli Hadseregének háborús levéltárában feltehetőleg őrzik az 1942-es razziával kapcsolatos dokumentumokat. Valószínűleg léteznek köztük a razzia végrehajtására vonatkozó parancsról szólók, és az egyes csoportok parancsnokainak a jelentései, és megvannak az elvégzett feladatról szólók is. Nyilván sok adat található az 1942-es razzia dossziéjában. Feltehető, hogy a kivégzésre kijelölt személyek névsora is megvan valahol. Talán felkutatható az is, hogy hogyan keletkeztek ezek a listák. Véleményem szerint olyan személyek neve kerülhetett rájuk, akiknek dossziéjuk volt. Közismert, hogy hogyan készülnek a dossziék háborús körülmények között, diktatúrák idején. Én ezzel nem foglalkozom. Mindkét leírt kaboli razzia dokumentumai fellelhetőek a Vajdasági Levéltárban is. A kihallgatás és törvénykezés során Horváth Mihály a saját védelmében perdöntő bizonyítékként minden bizonnyal éppen ezt az eseményt felhozta. Csupán a dossziét kellene felnyitni.

Ki adott pénzadományt a lekenyerezéshez?

Megkérdeztem édesanyámat, tudja-e, kik adtak pénzadományt. Azt válaszolta, hogy apám ugyanerre a kérdésre azt válaszolta, hogy Marcikić falusi gazda és még valaki, de Marcikić adott a legtöbbet. Körülbelül 35 évvel később hallottam ennek az állításnak a megerősítését. Abban az időben együtt dolgoztam egy Širola Marija nevű hölgygel, akinek Marcikić volt a lánykori neve, és kaboli származású volt. Megkérdeztem, tud-e valamit erről, vajon az ő családjáról van-e szó? Akkor mondta nekem, több tanú előtt, hogy tud az esetről, egy gazdag emberről van szó, aki a Marcikić családból származik. Röviden: többször is hallott arról, hogy beszéltek, Miskela gyűjtötte a pénzt a csendőrök lekenyerezésére, és messzemenően legtöbbet az ő távoli rokona adott.

AZ EMLÍTETT ESEMÉNYEK HŐSEI

Dunafalvi Lajos csendőrőrmester

Dunafalvi Lajos csendőrőrmester 1941 áprilisától 1942 májusáig volt csendőrparancsnok. Különleges ember volt, és hivatását nagy szakértelemmel végezte. Emberséges hozzáállása révén Kabol sok polgárával bizalmas viszonyba került. Az a kijelentése, hogy Kabolban nincs szükség a razziára, jó csendőrrel, de elsősorban humánus emberről tanúskodik. Kockáztatva, hogy magát is veszélybe sodorja, sok embert megvédett. Bátoran állíthatjuk, hogy hős volt.

Dunafalvi őrmestert a razzia után hamarosan áthelyezték. A magyar kormány szerette volna kiküszöbölni a razzia politikai következményeit, így a csendőrtisztek többségét áthelyeztette. Helyükre új, a razziában nem kompromittálódott kádereket neveztek ki. Így ment el Dunafalvi is Kabolból. A falu olyan búcsúztatót szervezett neki, hogy abból csak az szűrhető le, szeretnék volna, ha marad.

Dunafalvi másról is emlékezetes maradt. Szeretett zenét hallgatni, és maga is muzsikált. A zene révén jó kapcsolatban volt az ismert kaboli tamburással és zeneszerzővel, Vaso Jovanovićyal. Sokszor muzsikáltak együtt Jovanović, Dunafalvi és felesége, Vilma.

A kaboliak emlékezetében arról is megmaradt Dunafalvi, hogy letartóztatott sok olyan kaboli személyt, akit a magyar állam ellenségének kiáltottak ki. Szem előtt kell tartani, hogy ez Dunafalvinak mégiscsak hivatali kötelessége volt, és azt is meg kell hagyni, hogy semmit sem tett személyes okokból, hanem mindig a szolgálati eljárás szerint járt el. Hangsúlyozom, hogy 1942 januárjában nagy emberségességről tett tanúbizonyságot, amikor megakadályozta 200 kaboli polgár legyilkolását, akik ellen

Dunafalvi Lajos. Fent: mint kakastollas csendőr. Lent: ő hegedül, felesége, Vilma cimbalmozik

nem létezett semmilyen vád. Egyszóval, amikor kellett, csendőr volt, de minden más esetben ember.

2009 őszén Giga Markovičtól hallottam egy anekdotát, ami sok mindent elárul Dunafalviról. Úgy adom tovább, ahogyan nekem is elmondták.

Egy este két kaboli bohém, akik szerettek kocsμάzni, név szerint Emil Marinkov, akit Mišának neveztek, és Dokić Lazar, akit meg Trckónak, késő éjszakáig kimaradtak, megszegve a kijárási tilalmat. A csendőrség emiatt bezárta őket. Másnap Dunafalvi elé kerültek kihallgatásra. Ő megkérte a csendőröket, hogy hagyják magára Mišával és Trckóval, de maradjanak az ajtó előtt. Amikor Dunafalvinak elmesélték, hogy mi történt, ő elmosolyodott, és odasúgta nekik: tapsoljanak jó nagyokat, amilyen erősen csak tudnak. Ezután azt mondta nekik, hogy menjenek haza, és aludják ki magukat, a rendőrök pedig az ajtó előtt azt fogják gondolni, hogy ő pofozta őket. Ez az esemény és még néhány hasonló megerősítették Kabilban azt az általános véleményt Dunafalviról, hogy jó kedélyű, derék ember, aki szellemes módon oldja meg a lényegtelen problémákat. Az ilyen embereket Kabilban mindig kedvelték.

A háború után Dunafalvinak Magyarországon sok baja volt. Az új kommunista hatalom terrorizálta, mint egyébként a Horthy-rendszer minden hivatalnokát. Nem kapott rendes állást, a legnehezebb munkákat volt kénytelen végezni. Munkavégzés közben baleset érte, szerencsétlen körülmények között halt meg Tolnában. Reménytelen családjá, miután megélhetés nélkül maradt, a JSZSZK nagykövetségéhez fordult, abban bízva, hogy a jugoszláv hatalomtól segítséget kap, mivel szerepe volt 200 kaboli szerb megmentésében. Mindkét Kabilból aláírtak néhányan egy nyilatkozatot, amelyben legnagyobb tiszteletüket és hálájukat fejezik ki iránta, és méltatják érdemeit a 200 szerb életének megmentésében. E nyilatkozatot kézjegyükkel látták el: Zlatoje Stefanović, Milica Miškov, Kosta Svedić, Stevan Repić, Urban Rek, Rada Čičovac, Radica Marinkov, Lazar Repić, Stevan Vukov, Sava Marinkov, Todor Repić és Rada Šaponjac. Az aláírók közül páran ezzel saját lelkiismeretüket kívánták megnyugtanni, mivel az új Jugoszlávia első napjaiban túlzott buzgalommal udvarolták körül az akkori hatalmat.

A titói rendszer azonban nagyon is igyekezett eltávolítani mindenkit, aki bizonyítékul szolgálhatott volna arra, hogy az ellenséges oldalon is voltak nemes érzelmű emberek. Az új nemzedéknek azt kellett bebizonyítani, hogy az ellenséges oldalon csak gazemberek voltak, és csupán a partizánok lehettek bátrak és nemeslelkűek. A Dunafalvi család kérelme a nevezett falubeliek igyekezete ellenére sem talált megér-

tésre. Én azt hiszem - mint számos kaboli is, akivel beszéltem -, hogy ő is a Gárdony melletti Badason végezte volna, ha a faluban marad. Miután írt róla Boško Brzić⁹ magiszter, a falu úgy fejezte ki háláját iránta, hogy utcát neveztek el róla. A helybeli Vaso Jovanović zeneszerző Dunafalvi-indulót, feleségének pedig Vilma-tangót szerzett.

Molnár Andor, Asókabol bírója

Molnár Andor köztisztviselőként álló kaboli magyar polgár volt, nagyon tehetséges üzletember, nő, két leánygyermek apja. Fatelepe volt és asztalosüzeme, valamint autóbuszai is voltak. Asztalosműhelyében Horváth Mihály, Lazar Mitrovčanin, Žarko Makarin és mások tanulták ki a szakmát. Žarko Makarin testvére, Slavko, a falu partizán parancsnokaként személyesen ölte meg Andort. Egészen biztos, hogy Žarkónak ehhez semmi köze nem volt. Andorról nem maradtak fenn anekdoták, amiket mesélgetni lehetne. Komoly, mértéktartó ember volt, mondhatnánk, igazi úriember. Nem volt szerbgyűlölő, ezt az állítást több érveléssel alátámaszthatjuk. A házába fogadta Lekić volt királyi szerb csendőr fiát, és apaként gondoskodott róla. Lekić Szerbiából származott, és a magyarok megérkezése előtt hagyta el a falut. Andor lányai szerb iskolába jártak. Mindez arra mutat, hogy nem volt semmi fennakadás a Molnár család és a kaboli szerbek között, sőt Andor tudott védelmezőként is fellépni és jó tanácsot adni, hogy enyhítse a szerb lakosság gondjait a háborús időkben. Egyébként is: kell-e más érv, mint álláspontja a rassza leállításakor? Egy meghatározás szerint az a hős, aki saját életét nem kímélve siet mások megmentésére. Tehát Molnár Andor minden bizonnyal a hősök közé tartozik.

Fent: Molnár Andor. Lent ugyanő feleségével és lányaival

Horváth Mihály Miskela

Ezt az egész monográfiát neki szentelem, már sok mindent elmondtam, de lesz is még miről szólni. Felvetődik a kérdés, hogy miért maradt ki a neve az eddigiek során, amikor a kaboli szerbek megmentéséről írtak. Miskela szerepe semmiképp sem kisebb Dunafalvi Lajos és Molnár Andor érdeménél. Hát akkor miért nem említették?

A három kaboli hős sorsa tragikusan végződött.

Dunafalvi szerencsétlenség áldozata lett az anyaországban, ahol őt terrorizálták. Az ő esetében tehát nincs szó a titói Jugoszlávia vétkéről. Róla nálunk lehetett írni és beszélni, nem járt semmilyen veszéllyel. Andor legyilkolását a helyi lakosság bosszújaként könyvelhették el, amit a titói hatalom megbocsátott a tetteseknek.¹⁰ Andort mégsem volt veszélytelen

emlegetni, mivel ez kiválthatta volna a gyilkosok és utódaik gyűlöletét. Ezért róla az eddigi írók és krónikások is csak visszafogottan szóltak, elhallgatva a meggyilkolását.

Miskelát nem említették, mivel ővele az OZNA, azaz a Népvédelmi Osztály forga-tókönyve szerint végeztek. Egy évvel a felszabadulás után ölték meg, mégpedig katonai börtönből szedték ki. Így nyugodtan állíthatjuk, hogy a büntettet az állam követte el. Tehát erről hallgatni kellett. Hármuk közül Miskela volt az egyetlen született kaboli. Rendkívül kedvelt volt mindkét faluban, sokak barátja, jótévő, aki szerette a faluját, amelyben született és amelyben felnőtt. Őt egyszerűen kihagyták, mintha nem is létezett volna. Pedig létezett, nem lehet és nem szabad elfelejteni.

1950-ben vagy 1951-ben, általános iskolásként, önkéntes adományokat gyűjtöttem a faluban a Vöröskereszt nevében. Egy főutcai kocsmában odamentem egy asztalhoz, amelyiknél három ember ült. Nem ismertem őket, és kértem, hogy adakozzanak a Vöröskeresztnek. Először ellenszenvvel viszonyultak hozzám, amíg meg nem kérdeztek tőlem, hogy ki fia vagyok. Mondtam, hogy Miskeláé. Ekkor meglágyult a tekintetük, öt-öt dinárt adtak, ami akkoriban bizony sok volt. Amint mentem kifelé, hallottam, hogy egyikük ezt mondta: – Milyen kár! Megölték a faluban a legjobb embert.

Hazaszaladtam, elbújtam, hogy senki ne lásson, és sokáig sírtam. Kisírt szemekkel,

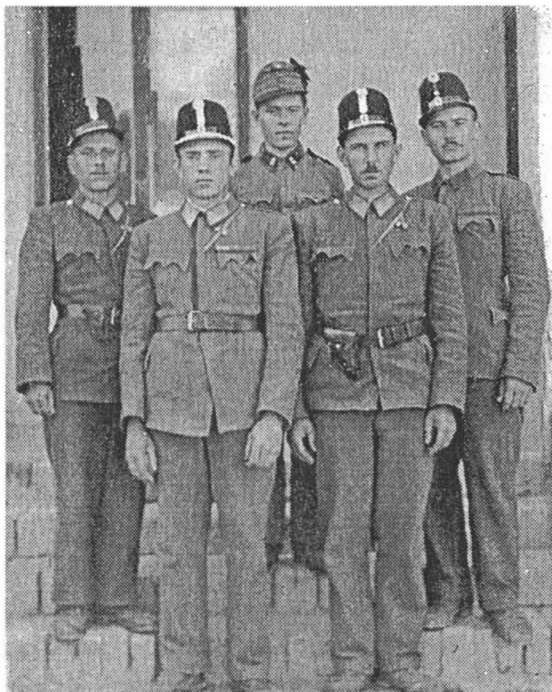
tele gyermeki daccal megkérdeztem Istentől és a világtól, hogy miért, miért ölték meg. Valaki választ kell hogy adjon. De nem volt senki, aki válaszolt volna, és már akkor eldöntöttem, hogy magam fogom megtalálni a választ.

A VILÁGHÁBORÚ A FALUBAN

A bázis

Akkori szóhasználat szerint, de még később is sokáig így nevezték a partizán diverzánsok búvóhelyét. Földbe ásott verem volt, és álcázták a bejáratát. Általában távoli tanyák vagy faluvégi házak környékén készültek. Annak ellenére, hogy ügyesen és rafináltan voltak álcázva, gyakran felfedezték őket, és akkor illegális lakói – ha túléltek a leleplezésüket – újabbakba költöztek.

A felsőkaboli bázist véletlenül fedezték fel. Paja Šumar valódi nevén Pavle Vernački Šumarev házában volt. Julka, Pajo felesége Ilija Nešint és Danilo Zelenovićot, az illegális mozgalom két tagját rejtegette ott. Pajót abban az évben vitték el munkaszolgálatra, a szerbek úgy mondták, munkásba. A házat egyebek között azért választották ki bázisnak, mert egy olyan utcában volt, amelynek egyik fele a mező felé nézett. A helyzet úgy alakult, hogy Bábi József felsőkaboli csendőr mezei őrzéséből visszatérően úgy döntött, hogy éppen itt megy át az utca túloldalára. Az illegális mozgalom tagjai éppen ekkor jöttek ki rejtékhelyükről, és meglátták a csendőrt, hogy a ház felé tart. Rálóttek, mert azt gondolták, hogy értük jön. Megsebesítették a csípőjén. Hamarosan összecsdültek a csendőrök, és körülvették a házat. Mivel a mozgalom tagjai nem adtak jelet magukról, elkezdődött a lövöldözés, és sokáig eltartott. Ismétlődtek a felhívások, hogy adják meg magukat, de ők csak lövöldözéssel válaszoltak. Végül a csendőrök a katonaságot hívták segítségül. Oda-

Kaboli rendfenntartók. Balról: Pápista Péter, Bábi József, ismeretlen csendőr, Bábi István, Gajdos István

húztak egy aknavetőt, és még egyszer megadásra szólították fel a bennrekedteket. Ezek után a csendőrség és a katonaság fedezékbe vonult a környező házak mögé. A ház, amelyben a bázis volt, a mező és szőlők felől nem nyújtott védelmet a repeszek ellen. Kilóttek egy aknát. Az illegális mozgalom tagjai csak könnyebb sérüléseket szenvedtek, valahogy egérutat nyertek a mezőn át, és eltűntek. Később mindketten elestek más akcióban. A ház eléggé megrongálódott. Házkutatást tartottak, és ennek során még egy véletlen eset történt. Valaki megbotlott a két helyiség közötti küszöbben. Az kimozdult a helyéről, és alatta megtalálták a pártdokumentációt az aktivisták névsorával és más okmányokkal. Az akcióba bevont katonai egység fiatal tisztje az iratok láttán felbőszült, rájött, hogy a faluban egész idő alatt kiterjedt illegális tevékenység folyt. Megkérdezte, hol a bíró. Két katonának megparancsolta, hogy azonnal vezessék elébe. Miskela gyorsan megérkezett két katona kíséretében. A tiszt rászegezte a fegyvert, és kiabált:

„Hol van ön, bíró úr, amíg mi itt elesünk azokkal harcolva, akikről, mint hallom, ön azt állította, hogy nincs belőlük egy sem Kabolban? Itt a helyszínen ki kellene végezniem.”

Nagy nehezen lecsillapították, és ezzel a dolog be is fejeződött. Egyébként a nyomozáskor, amit 1944 őszén az OZNA végzett Miskela ügyében, néhány falubeli azzal vádolta, hogy részt vett az összetűzésben, mert látták, amint két katona kíséretében ahhoz a házhoz tart, amelyben a bázis volt. Jóllehet ez már a lövöldözés után történt. Erről még majd szó lesz a későbbiekben. Az eset 1942 tavaszán történt, valószínűleg áprilisban vagy májusban.

Šumarev Julkát letartóztatták, és kimerítő kihallgatás után a szegedi Csillag börtönbe vitték a rá kiszabott büntetés letöltésére. Mivel Julka szép asszony volt, kedvelték a börtönőrök, így számára elviselhetőbb volt a raboskodás, mint a többieknek.

Bábi Józsefet azonnal elszállították az újvidéki kórházba. Felépülése után visszatért Kabolba, majd rövidesen besorozták a magyar hadseregbe. Orosz hadifogságba került. Túlélte, és 1946-ban hazajött. Dél tájban ért haza, és még aznap délután letartóztatták. Azt beszélték a faluban, hogy az ő letartóztatása mentette meg a Bábi családot, mivel egy csoport ifjúkommunista azt tervezte, hogy este, miután összejön a család, gránátot dobna a házukra. A felderített bázis ügyében faggatták. A kaboli Pera Repić tiszt hallgatta ki. Eltökélt szándéka volt, hogy megtudja, ki árulta el a faluban a támaszpont létezését. Arról is faggatta, ki adta föl Paja Gačašt. Bábi nem tudott válaszolni a kérdésekre, ezért Repić úgy döntött, hogy személyesen végez vele, de elállt ettől az szándékától, mert az elvtársak fgyelmeztették Tito elvtárs új parancsára, hogy le kell

állni az öldöklésekkel, és bíróságon kell folytatni az ilyen ügyek kivizsgálását. Bábit átadták a bíróságnak. Tizenöt év börtönbüntetésre ítélték, amit Sremska Mitrovicán kellett letöltenie. Bábi ezt is kibírta, de ezzel még nem fejeződött be a dolog. Miután szabadult, megverte három falubeli, és elvették a pénzét, amiből lovat szándékozott venni. Senki nem nyomozott a tettesek után, senkit nem ítélték el, pedig ez már 1960-ban történt. A család és a falu is tudja, kik voltak a tettesek.

Az 1942-ben történt eseményről édesanyámtól hallottam, neki pedig felzaklatott állapotban Miskela mesélte el még a történés napján. Bábi rendőr további sorsáról pedig fiától, ifjabb Bábi Józseftől hallottam.

Pavle Subić Gačas

A felsőkaboli kommunista párttitkár, Paja Gačas a sajkási partizánosztág szétvérese után érkezett haza Kabolba. Saját házában rejtőzött el, miután túlélte a razziát. Valaki meglátta és feljelentette. Ez 1942. június 23-án történt. Horváth János csendőrt küldték ki, hogy vezesse elő. Mivel a csendőr a feljelentésből már tudta, hogy Pajo a padláson bujkál, amint odaért, felkiáltott, hogy jöjjön le és menjen be vele a csendőr-állomásra. Nem kapott választ. Ismét felszólította:

Pajo, be kell hogy vezesselek, gyere le hát, mert különben érted jövök!

A csendőr felmászott a padláslétrán, megállt azon a magasságon, amelyről már láthatta a padlás belterét, majd a lent állókhoz fordult, mondván:

Itt nincs senki.

A csendőr valószínűleg esélyt akart adni Pajónak, de ő ezt nem fogadta el. Abban a pillanatban lövés dördült, és János halálos fejlövessel zuhant le a létráról. Ezt követően még egy lövés hallatszott. Később kiderült, hogy Paja Subić Gačas öngyilkos lett.

Paja halála valószínűleg a legmarkánsabb és a legfontosabb esemény Felső- és Alsókabol háborús időszakában. Paja az ellenállási mozgalom hőse, a népfelszabadító háború kaboli hőse lett.

Vizont örök titok maradt – legalábbis a többség számára - a feljelentő kiléte. Ez mindenkit nagyon érdekelt, különösen a partizán nyomozókat, akik nyomást gyakoroltak mindenkire, akik erről esetleg tudhattak. Az is meglehet, hogy ezt egyszerűen el akarták titkolni. Gyakran az is megtörtént, hogy a feljelentést éppen szerb lakos tette. Ez valóban megmagyarázná az eredeti és az újdonsült, botcsinálta partizánok néhány későbbi cselekedetét. Közülük egyesek fel akartak deríteni, mások el akartak titkolni

mindent az árulásokkal kapcsolatban, amiből aztán volt elég. Megtörtént, hogy valaki feljelentette a hatóságnál a szomszédját, hogy kommunista, akit viszont a hatalom képviselői közül értesített valaki, hogy sürgősen hagyja el a falut. Több példa is van erre, például Lala Novoselac esete. Sajnos Lala nem akart megszökni. De az ő esetéről már szóltunk. Horváth Rózsa, az édesanyám úgy mondta, hogy valaki legközelebbije jelentette fel. Mesélte, hogy kérdésére Miskela röviden ennyit mondott:

Valaki a hozzá közelállók közül.

Nem derült ki, hogy vajon az ellenállási mozgalom valamelyik besúgója, vagy szomszéd vagy éppen családtag árulta-e el. Pera Repić kaboli születésű partizánparancsnokot különösen érdekelte a dolog. Egyebek között éppen azért dühödött fel annyira, hogy személyesen akarta Bábi Józsefet likvidálni, mert úgy gondolta, hogy ő tudja, ki volt az áruló, csak nem akarja elmondani. Bábi ugyanis nem volt közönséges rendőr, volt valami rangja - ami az előkerült fényképéről is kitűnik -, s ebből még inkább gyanították, hogy ismeretes lehetett előtte az áruló kiléte.

A razzia a sajkási szerbekben a gyűlöleten kívül rémületet is keltett. Hiszen alig múlt el négy hónap azóta, amikor aratott a halál a sajkási körzet falvaiban. A közvetlen szomszédságban vagy magában a házban a sajkási osztag egyetlen túlélő tagjának a jelenléte is rettegésben tarthatta az embereket a bosszútól való félelem miatt.

Jellemző, hogy ha akkoriban partizánt tartóztattak le, mindig a különleges egységekből hívták a csendőröket. Paja Gačas esetében ez nem így volt. Érte a falusi csendőrt küldték ki, mintha olyan valakiről lenne szó, aki teljesen veszélytelen. A későbbi krónikákban Paja Gačasról úgy írnak mint partizánról, aki fegyveres összetűzésekben vett részt, tehát mint veszélyes és felfegyverzett emberről. Hogy az ő esetében miért nem tartották magukat a bevett szokáshoz, ez talány marad, legalábbis e sorok írója számára.

Lövöldözés a nádasban

A kaboli nádas alkalmas volt a határ illegális átlépésére, s ezt a háború alatt végig ki is használták. Egy ilyen alkalommal a határrendészeti járőr lelőtt egy ismeretlen embert. A csendőrök azt a feladatot kapták, hogy a holttestet vigyék be a község házára azonosítás végett. Kocsival szállították, és amíg a falun haladtak keresztül, Pálista Péter rendőr - láthatóan részegen - szuronnal szurkálta a holttestet, és ebben nyilvánvalóan örömét is lelte. Kollégái erélyesen megrótták ezért és figyelmeztették, hogy hagyja abba, mire ő menten fel is hagyott az ilyen viselkedéssel.

Đorđe Đoka Ćulum

Đoka Ćulum szerb önkéntes a magyarok hatalomra kerülésével arra kényszerült, hogy családjával együtt elhagyja a falut. Induláskor Horváth József, Miskela édestestvére a kocsijukhoz lépett, és sajnálatát fejezte ki, majd sok szerencsét kívánva egy élelmiszercsomagot adott át neki az útra. Đoka gazdának számított, és erre az élelemre biztosan nem volt rászorulva, de az is bizonyos, hogy ez a gesztus jólesett neki.

A Horváth család kiránduláson Reményfy határőrtiszttel

Anyám mesélte, hogy a háború alatt Đoka titokban eljött a faluba. Állítólag szerette volna látni a házát. Valaki meglátta, és ő ijedtében Miskela házában rejtőzött el. Sötét volt, a házban éppen vacsoravendég volt: Reményfy Ferenc, a faluban állomásozó határőregység parancsnoka. Anyám valamiért kiment az udvarra, és a sötétből Đoka odaszólt neki, hogy hívja ki Miskelát. Ő ki is jött, és Đoka röviden elmondta neki, hogy mi történt. Miskela a házba visszatérve megkérte Reményfyt, hogy segítsen a szomszédjának. Reményfy kijelölt két katonát, hogy kísérik ki a faluból egészen odáig, ameddig ő akarja. Szerencsésen vissza is ért a bánági Perlaszra (Perlez), ahol már korábban, nyomban az elüldözés után letelepedett. A háború után visszaköltözött a faluba.

A leírt eset csak egy azok közül, amikor Miskela megszegte a szabályokat. Kijátsozta annak az államnak a törvényét, amelynek főlesküldött tisztviselője volt. Kockáztatott, csupán azért, hogy segíthessen a szomszédján. Ez ügyben még Reményfy századost is cinkosává tette.

Vasa Vaja Tanasin

Vaját a háború idején csendőrök vitték el a faluból. Az esetet később úgy tüntették fel, mintha letartóztatás lett volna, ami Vaját hozzásegítette ahhoz, hogy a falusi előkelőség közé kerüljön. Évekkel később fontos szerepe lett a faluban. Egy alkalommal

a házunkban beszéltek róla, és úgy festették le, mintha csakugyan hős lett volna. Ezt éppen az említett letartóztatással támasztották alá. Anyám erre megmondta, hogy nem volt az letartóztatás. Azt mondta, hogy Vaja feldúlt, zavart elmeállapotban volt, és elvitték a kórház idegosztályára, a csendőrök pedig azért voltak ott, hogy elbírjanak vele. Ezek után ezt a dolgot nálunk többé nem emlegették. Megjegyeztem, mert féltem attól, hogy anyám kijelentése Vaja fülébe jut, és kellemetlenség lesz belőle. Sokan féltek tőle a faluban, veszélyes és kiszámíthatatlan embernek tartották.

Később, már a hatvanas éveiben járt, amikor megölt egy nagyon szép fiatal szerb lányt, mert az nem akart vagy talán többé már nem akart a szeretője lenni.

2009-ben Kabilban adatokat kerestem, amelyek nekem és másoknak is segíthettek volna megválaszolni a „miért” kérdést. Miért történt 1942-ben az, ami megtörtént? Az erről szóló történetekben ismét felhozták Vaját. Engem ő nem érdekelt túlságosan, mégis leírtam a hallottakat. Annak idején a szerémségi front sebesültjeit az észéki kórházba szállították. Vaját látták egyesek ebben a kórházban páciensként, noha, mint mondták, nem volt sebesült. Ez az adat alátámaszthatná, hogy tényleg részt vett a népfelszabadító háborúban.

Találkozás a mezőn

Két falubeli, Milivojev Paja és fia, Mladen, fogatos kocsijukon elindultak a mezőre a tanyájuk felé, ahol nem sokkal korábban arattak. Ahová tartottak, Špirta tanyája néven ismert. Egyszer csak a mező kellős közepén szemtől szembe találták magukat fegyveres járőrökkel. A csendőrök intettek nekik, hogy álljanak meg. Az ijedt emberek, akik alig tudtak egy-két szót magyarul, csak nézték, hogy közeledik feléjük az egyik csendőr, míg a másik egy kicsit távolabb állt. Mindketten rájuk szegezték a puskájukat. A csendőrök úgy viselkedtek, mint ahogyan az szokás, ha valakit ellenőriznek, ha a mezőn találják. Ők ezt nem tudták, hanem azt gondolták, végük van, lelövik őket a csendőrök. Halálfélelmükben összeszedték minden magyar tudásukat, és hadarva-dadogva beszélni kezdtek: – Miskela, mi ismerjük Miskelát, ő a mi barátunk, szomszéd.... Így beszéltek összevissza, ami éppen eszükbe jutott, de folyton Miskela nevét emlegették. A csendőr felületesen megnézte a kocsijukat, és azt mondta nekik magyarul, hogy jól van. Még hozzátette, hogy jók a lovak. Megtapsikolta őket, majd intett, hogy menjenek. A csendőrök meg vállukra vetették a puskát, és ők is elmentek. Mindkét Milivojev azt gondolta, hogy Miskela nevének említése mentette

meg őket. Lehet, hogy nem is ezért volt, de ők erről meg voltak győződve.

Ez a történet - amelyet sokszor emlegettek anekdotaként a Milivojev családban - szintén arról tanúskodik, hogy ki is volt Miskela azok szemében, akik őt ismerték. Mivel a falu szülőtte volt, mindenki ismerte őt, és ő is ismert mindenkit a faluban. Ezt a történetet Mile Milivojev mesélte 2009 őszén.

Középen balról Horváth Mihály, jobbról apósa, Szekeres Mihály, szélről ismeretlen szomszédok

Újabb fordulat

1944 elején már világos volt háború kimenetele. Már senki sem áltatta magát azzal, hogy a háborús szerencse megfordulhat. A tengelyhatalmak és szövetségeseik minden fronton veszteségeket szenvedtek, és most már teljesen bizonyos volt, hogy el fogják veszíteni a háborút. Miskela előtt is világos volt a végkimenetel, és úgy döntött, hogy feleségét és gyermekeit a közeledő hadszíntértől távolabbra, biztosabb helyre menekíti. Attól tartott, hogy a hatalomcserét bosszú követheti a szomszédos falvakban végbe ment razzia miatt. Lassan érkeztek a hivatalos értesítések, valamint figyelmeztetések is, hogy ha erre sor kerülne, a honvédekkel együtt vonuljanak vissza mindazok, akik az előző időszakban a legkisebb mértékben is kompromittálódtak.

Miskela úgy értesítette az ismerősöket, hogy a felesége beteg, és gyógykezelésre kell mennie Budapestre. Minden pénzt összeszedett a házból, hogy Rózsa magával vigye. A magyar pengő akkorra már igencsak leromlott, és mondhatom, hogy hamarosan - 1946-ra - teljesen elértéktelenedett. Az akkori értékvesztés világcsúcstartó volt egészen a Szerbiában a múlt század kilencvenes éveiben, Milošević idejében bekövetkezett inflációig. Ebben a helyzetben Miskela jónak látta becsomagolni a boltban lévő árut is. Főleg a méterárut és még valami értékesebb holmit vont ki a boltból. Rózsa útnak indult. Magával vitte a bizonytalanságba a két gyereket: a testvéremet és engemet. Kicsik voltunk, így nekünk az egész tetszett, és izgalmas volt. Nem sejtettük, hogy a

család már soha többé nem lesz együtt. Megérkeztünk Budapestre, amely akkor már a szövetségesek gyakori bombázásainak volt kitéve. A németek Horthyt házi őrizetben tartották. Képviselőjük, Szálasi révén teljes ellenőrzés alatt tartották Magyarországot. Látván, hogy hamarosan megérkezik a Vörös Hadsereg, felkészültek a város védelmére. Azt beszélték, hogy Budapest lesz az új Sztálingrád, és éppen itt fordul majd meg a háborús szerencse, ezúttal Németország javára. Megszervezték a nők és a gyermekek vidékre költöztetését. Minket a hat faládba csomagolt holminkkal áthelyeztek egy, a Balaton nyugati partján lévő faluba. Mindent jól megszervezték, és az egész gond nélkül lebonyolódott. Amikor a mi csoportunk megérkezett a faluba, az ottaniak már vártak ránk, és készek voltak választani közülünk. Egy egészen fiatal nő vitt bennünket magával. Csinos volt, rokonszenves és derűs. Elvezetett bennünket a házába, ahol az apósával élt, mivel a férje valahol a harctéren szolgált. Gyereke nem volt, mivel a férjét közvetlenül az esküvőjük után mobilizálták. Az após bogaras embernek tűnt, akiben arany szív lakozott. Volt a tatának egy szólása, ami egyben káromkodás is volt, így hangzott: A rosszsej egye meg! Szerény anyagi körülmények között, szőlőtermesztésből és borászatból éltek. A lovaikat és az állataikat lefoglalták háborús szükségletekre. Alföldi beosztású házuk volt: első és hátsó szoba, középen konyha. A tető kétvizes volt, deszka oromzattal. A ház mögött, félig földbe ásva, egy kicsit elkülönült a hordóskamra. Párhuzamosan állt vele a disznóól és a tyúkól, egy fedél alatt. Az udvar végén egy meredek dombocskára emelkedett, körülbelül négy méter magasságban. Ebben alakították ki a kocsiszínt. Mindennek megvolt a maga helye, minden nagyon tiszta és takaros volt, mintha festve lett volna. Ezt azért mondom el, mert ez a kép bennem él, szinte magam előtt látom. A kocsiszín később menedékhelyül szolgált a fiatalabb nők számára. Itt bujkáltak, amikor átvonulóban voltak az oroszok. A bejáratot elfődték kukoricaszárral, úgyhogy egyáltalán nem látszott. Ide bújtak be a nők, és nem jöttek elő, míg az oroszok el nem mentek. A házakban csupán az öregek, a háborús rokkantak és a gyerekek maradtak. Az oroszok nem voltak ellenségesek, csak áthaladtak, és nagy ritkán álltak meg Berlin felé tartva.

Menekültek

A hadszíntér elől - amely állandóan változott az oroszok javára - a minden korosztályt képviselő civilek hosszú sora vonult vissza. Áthaladván a falun, néha megálltak, esetleg pihentek egyet és megaludtak. Ilyenkor a ház tele volt emberekkel. Még a padlón is aludtak. Másnap azután folytatták útjukat. Amint kiürült a ház, a házigazda folytatta munkáját a szőlőben, mint a legnagyobb békeidőben. Egy reggel magával vitte mindkét fiatalasszonyt, hogy segítsenek neki. Édesanyám ráparancsolt a testvéremre, hogy várja meg, amíg felébredek, öltöztessen fel, adjon nekem reggelit, amit ő elkészített, és várjunk rájuk, amíg visszatérnek a szőlőből. Amikor a nővérem felöltöztetett, elindultunk reggelizni, és abban a pillanatban megláttuk, hogy nyílik az istállóajtó, valószínűleg a szél mozgatta. Nagyon megijedtünk. A nővérem kézen fogott és kivezetett az utcára. Éppen akkor haladtak el az utca közepén menetelve valami menekültek. Csatlakoztunk hozzájuk kézen fogva, senki nem vett rólunk tudomást. Az emberek lassan, szótlanul mentek. Kezükben batyu, bőrönd volt. Én olyan kicsi voltam, hogy csak a lábakat és a bőröndöket láttam, az arcokra egyáltalán nem emlékszem. Körülöttem volt egy lábakból álló erdőrengeteg, amely állandó mozgásban volt. A szótlan emberek menete áthaladt a falun, és folytatta útját egyre tovább a szőlőkön keresztül. Ekkor meghallottunk egy hangot a szőlőből, amelyen éppen áthaladtunk. Hallottuk, ahogy valaki mondja:

A rosszseb egye meg! Nézd azt a kettőt!

Előttünk termett anyánk, könnyektől fulladozva, rémületét magába fojtva pörölt velünk. A véletlen úgy hozta, hogy az öregembernek megfájdult a dereka, és amikor kiegyenesedett, meglátott bennünket a menetben. Így minden szerencsésen végződött, de jobb nem is gondolni rá, mi történhetett volna, ha a nagyapó csak egy perccel később egyenesíti ki a derekát. Nekem főleg az ő káromkodása és az a fűrjcsibe maradt meg az emlékezetemben, amit a szőlőben találtam játék közben.

Mégis a frontvonalban

A német hadsereg a Balaton nyugati partján védelmi vonalat alakított ki az érkező Vörös Hadsereg előtt. Állásai nagyon kedvezőek voltak. Dombos vidéken helyezkedtek el, innen erőteljesen szembezállhattak az oroszokkal, akiknek a Balaton akadályt jelentett. De úgy látszik, az oroszokat semmi sem állíthatta meg. Több napig tartó rohamok és nagy veszteségek után áttörték ezt a védelmi vonalat is. Mesélte anyám,

hogya a helybeliek szerint, akik a csata után megnézték az összetűzések színhelyét, néhol 3-4 orosz katona is feküdt egymás hegyén-hátán. Ez arra utal, hogy a vörösök csak rohamoztak, és ha elesetek, az utánuk jövők rajtuk átgázolva folytatták, majd ők is elesetek, de újabbak és újabbak jöttek, míg végül győztek.

Az oroszokkal szinte nem is találkoztunk, ők csak áthaladtak a falun, megálltak, hogy igyanak, egyet szusszanjanak, és folytatták tovább. A nők ilyenkor a menedékhelyre húzódtak. Az öregekből, rokkantakból és gyerekekből álló lakosságot megkímélték mindenféle bántalmazástól. Történt azonban egyszer, hogy egy kis csoport orosz katonát nem vettek észre a kémlelők. Valószínűleg azért, mert mindössze öten voltak. Egyszerre csak ott termettek a faluban. Mintha az égből pottyantak volna alá. Éppen abba a házba mentek be, amelyikben mi voltunk, leültek az udvaron, vizet kértek, és amíg ott ültek, rájöttek, hogy édesanyámmal tudnak beszélgetni, mivel ő beszélt szerbül. Egész idő alatt tisztességesen viselkedtek. Az apóka még borral is megkínálta őket, ittak egy kicsit, és már mentek is volna tovább, amikor egyikük arra kérte anyámat, hogy süssön neki egy „racát”¹¹ útravalónak. Anyám mindent megértett, csak azt nem, hogy mi az a „raca”. Ahogy egyezkedtek az orosz katonával, ennek hirtelen megváltozott a kedve. Felugrott, egyik kezével megfogta anyám nyakát, a másikkal kirántotta a pisztolyát, és anyám tarkójának szegezte. Ekkor már beavatkoztak a többiek is, és lenyugtatták társukat, majd végül kiderült, hogy a „raca” nem más mint kacska. Gyorsan fel is tisztítottak egyet, és úgy nyersen becsomagolták útra az oroszoknak. A katona nem akarta elhinni, hogy anyám nem tudja, hogy ő miről beszél, mivel mindaddig szót értettek. Ez a félreértés és talán valami más is anyám tartásában nagyon sértette őt. Mindenesetre minden jól végződött.

A háború nyugaton folytatódott

A háború hamarosan véget ért, és hazaindultunk. Csak a legfontosabb dolgokat vittük magunkkal. Borzasztó volt a hazafelé utazás. Mindenhol káosz uralkodott. Vonnattal utaztunk Szabadkáig. A túlsúfolt szerelvénynek még a tetején is voltak utasok. A kisgyerekes anyáknak azért mindig akadt hely. Akkor láttam embereket úgy utazni, hogy kívülről az ablakokba kapaszkodva csüngtek a vonaton. Ez a kép annyira különleges volt számomra, hogy noha még nagyon kicsi voltam, örökre az emlékezetembe vésődött. A hazatérés csak úgy volt lehetséges, hogy át kellett lépniünk azon a határon, amelyet ugyanott húztak meg, ahol a Jugoszláv Királyság idején is volt.